

Котловий Сергій Анатолійович
к.пед.н., доцент, доцент кафедри соціальних технологій,
Слівінська Юлія Володимирівна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності Спеціальна освіта
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КОМПОНЕНТИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У сучасних умовах розвитку інклюзивної освіти в Україні особливої актуальності набуває проблема формування комунікативної компетентності дітей з особливими освітніми потребами. Комунікація є базовою умовою соціалізації дитини, її інтеграції в освітнє середовище та суспільство загалом. Для дітей з ООП (порушення мовлення, інтелектуальні порушення, розлади аутистичного спектра, порушення слуху тощо) процес становлення комунікативної компетентності має специфічний характер і потребує цілеспрямованої психолого-педагогічної підтримки.

Недостатній рівень сформованості комунікативної компетентності ускладнює навчальну діяльність, міжособистісну взаємодію та емоційний розвиток дитини, що зумовлює необхідність наукового обґрунтування її структурних компонентів. Проблема комунікативної компетентності висвітлювалася у працях українських і зарубіжних науковців (І. Бех, О. Савченко, Н. Гавриш, Д. Хаймс та ін.) [1; 2; 3; 4]. Дослідники розглядають комунікативну компетентність як інтегративну якість особистості, що охоплює знання, уміння, навички та ціннісні установки, необхідні для ефективної взаємодії.

У спеціальній педагогіці питання формування комунікативної компетентності дітей з ООП досліджувалися у контексті мовленнєвого розвитку, соціальної адаптації та альтернативної комунікації. Проте структура цього феномену в умовах інклюзивного навчання потребує подальшого уточнення.

Комунікативна компетентність дітей з ООП - це інтегрована здатність здійснювати ефективну вербальну й невербальну взаємодію з урахуванням індивідуальних можливостей розвитку, соціального контексту та комунікативної ситуації.

Структуру комунікативної компетентності дітей з особливими освітніми потребами визначено на основі інтеграції діяльнісного (Л. Виготський, О. Леонтьєв), соціолінгвістичного (Д. Хаймс), особистісно орієнтованого (І. Бех) та сучасного психолого-педагогічного підходів до проблеми комунікації [1; 2; 3].

1. Мотиваційно-ціннісний компонент. Охоплює потребу дитини у спілкуванні, позитивне ставлення до комунікативної взаємодії, прагнення до встановлення контактів.

У дітей з ООП можуть спостерігатися:

- знижена ініціативність у спілкуванні;
- труднощі встановлення емоційного контакту;
- уникнення соціальної взаємодії (особливо при РАС).

Формування цього компоненту передбачає створення безпечного середовища, підтримку позитивного досвіду спілкування та розвиток соціальної мотивації.

2. Когнітивний компонент. Включає знання про норми та правила спілкування, розуміння мовленнєвих і соціальних ситуацій, сформованість мовної системи (лексика, граматики, фонетика).

У дітей з ООП можуть бути:

- обмежений словниковий запас;
- порушення граматичної будови мовлення;
- труднощі розуміння зверненого мовлення;
- дефіцит соціального розуміння (Theory of Mind).

Розвиток цього компоненту передбачає системну логопедичну та психолого-педагогічну роботу.

3. Мовленнєво-діяльнісний компонент. Передбачає сформованість практичних умінь реалізовувати комунікацію: ініціювати діалог, підтримувати розмову, ставити запитання, адекватно реагувати на репліки співрозмовника.

У дітей з ООП можливі:

- труднощі діалогічного мовлення;
- порушення звуковимови;
- низький рівень зв'язного мовлення;
- труднощі використання альтернативних засобів комунікації.

Корекційна робота спрямовується на розвиток комунікативних умінь у різних соціальних ситуаціях.

4. Соціально-прагматичний компонент. Охоплює вміння враховувати ситуацію спілкування, статус співрозмовника, дотримуватися мовленнєвого етикету, розуміти невербальні сигнали.

У дітей з ООП часто спостерігаються:

- труднощі розуміння соціальних ролей;
- неадекватне використання мовних форм;
- порушення інтонаційної виразності;
- дефіцит невербальної комунікації.

Формування цього компоненту потребує моделювання соціальних ситуацій, рольових ігор, соціальних історій.

5. Емоційно-рефлексивний компонент. Включає здатність розпізнавати власні та чужі емоції, регулювати поведінку, оцінювати ефективність власної комунікації.

У дітей з ООП можуть бути:

- труднощі емоційного розпізнавання;
- імпульсивність;
- недостатній рівень саморегуляції.

Робота над цим компонентом пов'язана з розвитком емоційного інтелекту, що є особливо актуальним у діяльності вчителя-логопеда та практичного психолога. Комунікативна компетентність дітей з ООП є

багатокомпонентним інтегративним утворенням, що забезпечує ефективну соціальну взаємодію та навчальну діяльність. Її структура охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний, мовленнєво-діяльнісний, соціально-прагматичний та емоційно-рефлексивний компоненти, які перебувають у тісній взаємодії. Формування комунікативної компетентності дітей з ООП потребує комплексного підходу, поєднання логопедичної, психологічної та педагогічної підтримки з урахуванням індивідуальних освітніх потреб дитини.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.

2. Гавриш Н. В. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку: теорія і практика : монографія. Київ : Слово, 2015. 384 с.

3. Hymes D. Models of the interaction of language and social life. *Directions in sociolinguistics: The ethnography of communication*. Ed. by J. Gumperz, D. Hymes. New York : Holt, Rhinehart & Winston, 1972. P. 35-71.

4. Light J., McNaughton D. Communicative competence for individuals who require augmentative and alternative communication: A new definition for a new era of communication? *Augmentative and Alternative Communication*. 2014. Vol. 30 (1). P. 1–18.